

УДК371.133:373.31

І. А. Небитова

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

© Небитова І. А., 2017

<http://orcid.org/0000-0003-3593-9803>

<http://doi.org/10.5281/zenodo.578398>

У статті розглянуто проблему професійного зростання майбутніх вчителів початкових класів. Проаналізовано погляди знаних вчених на процес професійного зростання. Зазначено умови професійного зростання майбутніх вчителів, що висвітлені у змісті навчання в системі підготовки майбутніх вчителів початкових класів у вищих навчальних закладах. На основі напрацювань відомих науковців визначено сутність поняття "професійне зростання". Проаналізовано складові процесу професійного зростання та їх особливості. Визначено та узагальнено сутність сучасних підходів до професійного зростання майбутніх вчителів початкових класів. Зазначено та проаналізовано етапи професійного зростання майбутніх вчителів початкових класів. Доведено, що актуальність даного дослідження полягає в детальному вивченні професійного зростання майбутніх вчителів початкових класів, оскільки саме професійне зростання є важливим чинником у становленні майбутнього вчителя, як професіонала для його подальшої успішної професійної діяльності.

Ключові слова: професійне зростання, майбутні вчителі, початкові класи, саморозвиток, самоосвіта, самовиховання, педагогічна умілість, майстерність, творчість, новаторство.

Небитова І. А. Проблема професійного росту будучих учителів початкових класів.

В статті розглянуто проблему професійного росту будучих учителів початкових класів. Проаналізовані погляди відомих учених на процес професійного росту. Зазначено умови професійного росту будучих учителів, висвітлені в змісті навчання в системі підготовки будучих учителів початкових класів у вищих навчальних закладах. На основі напрацювань відомих учених визначено сутність поняття "професійний ріст". Проаналізовані складові процесу професійного росту та їх особливості. Визначено та узагальнено сутність сучасних підходів до професійного росту будучих учителів початкових класів. Зазначено та проаналізовані етапи професійного росту будучих учителів початкових класів. Доведено, що актуальність даного дослідження полягає в детальному вивченні професійного росту будучих учителів початкових класів, оскільки саме професійне зростання є важливим чинником у становленні майбутнього вчителя, як професіонала для його подальшої успішної професійної діяльності.

именно профессиональный рост является важным фактором в становлении будущего учителя, как профессионала для его дальнейшей успешной профессиональной деятельности.

Ключевые слова: профессиональный рост, будущие учителя, начальные классы, саморазвитие, самообразование, самовоспитание, педагогическая умелость, мастерство, творчество, новаторство.

Nebytova I. A. The problem of professional growth of future primary school teachers.

In the article the problem of professional growth of future primary school teachers. Analyzed the views of prominent scientists in the process of professional growth. These conditions of future teachers professional development that highlights the content of education in training future elementary teachers in higher education. On the basis of developments known scientists the essence of the concept of "professional growth." Components of the process of professional growth and their features. Determined and summarized the essence of modern approaches to professional development of future elementary teachers. These and the stages of professional development of future teachers of primary klasiv. It is proved that the relevance of this study is a detailed study of the professional growth of future elementary school teachers, since professional growth is an important factor in the development of future teachers as professionals for its further successful professional activity.

Key words: professional growth, future teachers, elementary school, self, self, self, teaching craft, skill, creativity, innovation.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку освіти в Україні суспільство висуває принципово нові вимоги до особистості майбутнього вчителя початкових класів та його професійної діяльності. Сьогодні загальноосвітнім закладам потрібні висококомпетентні, всебічно розвинені фахівці, рівень підготовки яких має задовольнити потреби суспільства. У зв'язку з цим набуває все більшої актуальності проблема професійного зростання майбутнього вчителя початкових класів, оскільки саме професійне зростання є одним із найважливіших факторів їхньої успішної подальшої професійної діяльності.

Отже, проблема професійного зростання майбутнього вчителя початкових класів залишається актуальною для сучасної педагогічної науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі професійного зростання майбутніх вчителів завжди приділялася певна увага науковцями. Дослідження І. Д. Бега, Н. В. Кузьміної, В. А. Семиченка та інших вчених стосуються психологічних засад особистісно-професійного зростання.

Наукові праці Л. В. Бондаренко, С. Б. Єлканова та М. Ю. Рогозіної зосереджені на розкритті складових професійного зростання майбутніх вчителів. Дослідження І. Ф. Харламова та Г. М. Мешко присвячені педагогічним умовам та етапам професійного зростання педагогів.

Аналіз наукових джерел свідчить, що проблема професійного зростання майбутніх вчителів саме початкової ланки освіти залишається недостатньо дослідженою, і тому потребує детального обґрунтування.

Мета статті. Визначити педагогічні умови професійного зростання майбутніх учителів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Зміст навчання у системі підготовки майбутніх вчителів початкових класів має передбачати формування особистості фахівця, оскільки процес навчання не може бути простим засвоєнням теоретичного матеріалу, а й повинен формувати професійні якості педагога шляхом практичної діяльності. Адже саме у процесі практичної діяльності у майбутніх вчителів початкових класів формується прагнення до самовдосконалення та самоосвіти, оскільки вони є важливими чинниками професійного зростання та забезпечують розширення творчих можливостей та пізнавальних інтересів майбутніх педагогів.

Проблему професійного зростання досліджували багато вчених: І. Д. Бех, О. О. Бодальов, А. Г. Ковальов, Н. В. Кузьміна, О. М. Леонтєв, В. А. Семченко та інші. Спираючись на дослідження вищезазначених науковців підкреслимо, що поняття «професійне зростання» у педагогіці визначається як процес, у якому відображається рівень обізнаності фахівця; як засіб підготовки до інноваційної діяльності; як діяльність, що спрямована на розвиток професійних якостей, умінь та навичок.

Проаналізувавши праці вчених з даної проблеми, ми дійшли до висновку, що професійне зростання – це цілеспрямований процес самовдосконалення педагогом своїх здібностей і професійно значущих якостей, який передбачає поглиблення та розширення професійних знань, умінь та навичок, посилення мотивації особистісного розвитку та забезпечує оволодіння професійною компетентністю. Зазначимо, що професійне зростання майбутнього вчителя початкових класів відбувається під час педагогічної практики, у процесі якої розвиваються особистісні якості, формуються та вдосконалюються педагогічні уміння та навички, необхідні для майбутньої професійної діяльності.

Важливим фактором у процесі професійного зростання майбутнього педагога є саморозвиток. Для майбутнього вчителя початкових класів робота над собою – необхідна передумова набуття професіоналізму. Майбутній фахівець повинен самостійно обирати мету власного розвитку, постійно аналізувати здобутки професійного зростання та займатися самоосвітою і самовихованням.

Проблему професійного саморозвитку розкрито у праці С. Б. Єлканова, який розглядає саморозвиток із двох позицій: як зміни, що проходять в особистісному розвитку і професійному рості, і як здібності до саморозвитку.

Визначенням результатів професійного саморозвитку є наступні дії: цілеспрямованість – ставити перед собою професійно-значущі мету й завдання саморозвитку; планування – вибору засобів та способів саморозвитку; самоконтроль – порівняння ходу й результатів саморозвитку з тим, що планувалося; корекція – необхідність внесення змін у результаті роботи над собою [2, с. 21-22].

Як відомо, складовою частиною професійного саморозвитку є самоосвіта і самовиховання. Так, науковець М. Рогозіна розглядає самоосвіту майбутніх педагогів як творчий процес оволодіння професійними знаннями. У процесі самоосвіти, завдяки самостійному визначенню її цілей, педагог удосконалює свої здібності, якості та властивості. На думку вченої, мотивація до самоосвіти залежить від: уміння педагога створювати ситуації емоційного переживання щодо конкретної наукової, навчальної чи методичної інформації, значущої для його професійного становлення; наявності у вищих навчальних закладах організованої системи педагогічного забезпечення самоосвітньої діяльності майбутніх учителів; умінь майбутніх учителів систематизувати свої знання, думки, висловлювати власні положення стосовно отриманої інформації; умінь майбутніх педагогів знаходити логічні зв'язки між різними поняттями, ідеями, структурними елементами [4, с. 175-184]. Безперечно, самоосвіта потребує уваги, волі, працездатності, організованості, тобто тих якостей, що краще всього набуваються в процесі самовиховання.

Науковець Л. В. Бондаренко визначає самовиховання як усвідомлену, планомірну роботу над собою, яка спрямована на формування таких суттєвих властивостей особистості, які відповідають потребам суспільства й особистісній програмі розвитку [1]. Самовиховання припускає і визначений

рівень розвитку особистості майбутнього вчителя, його готовності та здібності до самопізнання, самокритичному відношенню до своєї діяльності, відпрацюванню стійкої настанови на постійне самовдосконалення.

Опираючись на вищевикладене, можемо сказати, що саме професійний саморозвиток та його складові є запорукою успішного процесу професійного зростання майбутнього вчителя початкових класів.

Як свідчить аналіз праці Г. М. Мешко, важливе значення для професійного зростання майбутнього вчителя початкових класів мають:

1. Оволодіння передовим педагогічним досвідом, пошуковою дослідною роботою. Унаслідок ознайомлення з діяльністю кращих педагогів та її аналізу майбутній вчитель глибше осмислює закономірності навчально-виховного процесу, вчиться педагогічно правильно сприймати кожен учинок дитини, знаходити причини конфліктів і способи їх розв'язання.

2. Систематичне вивчення філософської та психолого-педагогічної літератури, законодавчих актів держави про освіту, виховання та навчання; зустрічі з новаторами; участь у роботі методичних об'єднань, семінарів, конференцій, педагогічних читань тощо.

3. Ознайомлення з педагогічною пресою, радіо, телебаченням, Інтернетом. Вони швидко реагують на всі зміни, що відбуваються у системі педагогічної освіти та навчально-виховному процесі, ознайомлюють із досвідом педагогів-новаторів, науково-педагогічними новинками, матеріалами різноманітних зустрічей, конференцій тощо. Популярними серед учителів є газети "Освіта", "Шкільний світ", журнали "Рідна школа", "Шлях освіти" та інші, а також зарубіжні періодичні психолого-педагогічні видання.

4. Ознайомлення із національною системою виховання, що втілює виховну мудрість українського народу, його кращих учених, прогресивні традиції українців у родинному вихованні, виховне значення українських народних звичаїв, традицій, свят, обрядів [3, с. 110-111].

Безперечно, що у процесі професійного зростання майбутній вчитель початкових класів повинен відчувати свободу самовираження. Оскільки, саме за утвердження професійної свободи можлива ефективна організація процесу професійного зростання майбутнього вчителя. Адже педагог, що володіє свободою самовираження, може спрямувати свої творчі сили на пошук нових шляхів навчання і виховання учнів.

Науковець І. Ф. Харламов у своєму дослідженні виділяє такі етапи професійного зростання вчителя: педагогічна умілість; педагогічна майстерність; педагогічна творчість; педагогічне новаторство.

Розглянемо кожен із цих етапів детальніше. Педагогічна умілість – це основа професіоналізму вчителя, яка базується на достатній теоретичній та практичній підготовці, що здійснюється за період навчання у ВНЗ педагогічного спрямування та вдосконалюється під час роботи у школі. Під педагогічною умілістю слід розуміти рівень професійної підготовки вчителя, який включає в себе ґрунтовні знання навчальних предметів, досконале володіння психолого-педагогічною теорією та системою навчально-виховних умінь та навичок, а також достатньо розвинені професійно-особистісні якості, що в своїй сукупності дозволяють досить кваліфіковано здійснювати навчання і виховання учнів.

Безумовно, майбутньому вчителю початкових класів необхідно знати способи підготовки до навчальних занять, правильно визначати структуру, зміст і методикку проведення окремих етапів уроку, використовувати важливі прийоми створення проблемних ситуацій, підтримувати увагу та дисципліну учнів на заняттях, поєднувати різні форми і методи перевірки та оцінювання знань, проведення фронтальної та індивідуальної роботи з учнями, тощо. Всі ці знання майбутні вчителі початкових класів набувають під час практичної діяльності за період навчання у ВНЗ. Нажаль, не всі майбутні вчителі добре оволодівають компетенціями в області педагогіки та психології під час навчання у ВНЗ, що потім негативно позначається на їхній майбутній педагогічній діяльності.

Наступним етапом професійного зростання майбутнього вчителя є педагогічна майстерність. Педагогічна майстерність – це досконала навчальна і виховна умілість, що виявляється в особливій відшліфованості методів і прийомів застосування психолого-педагогічної теорії на практиці, завдяки чому забезпечується висока ефективність навчально-виховного процесу. Тобто, від звичайної педагогічної умілості майстерність відрізняється тим, що вона є більш вищим її рівнем. Найголовнішим для педагогічної майстерності є досконала реалізація і здійснення на практиці психолого-педагогічної теорії та передового досвіду навчально-виховної роботи, які сприяють досягненню високих показників у навчанні та вихованні.

Звичайно, для оволодіння педагогічною майстерністю майбутній вчитель початкових класів повинен мати необхідні природні задатки: гарний голос, слух, зовнішню чарівність, тощо. Однак, незважаючи на важливе значення природних, індивідуальних задатків, визначну роль відіграють надбані якості.

Безумовно, вчитель повинен вдосконалювати свою педагогічну майстерність, роблячи висновки з допущених помилок та досягнутих успіхів, збагачуючи свій методичний арсенал.

Певну специфіку має педагогічна творчість. Поняття «творчість» асоціюється зі створенням «нових культурних і матеріальних цінностей», із самостійною творчою діяльністю в різних областях продуктивної праці, науки і культури.

Педагогічна творчість має елементи новизни, але найчастіше ця новизна пов'язана не тільки з висуненням нових ідей та принципів навчання і виховання, а й з видозміною прийомів навчально-виховної роботи, їх певною модернізацією.

Педагогічна творчість майбутнього вчителя початкових класів характеризується внесенням у навчально-виховну діяльність тих чи інших методичних модифікацій, раціоналізацією методів і прийомів навчання і виховання без будь-якого порушення педагогічного процесу.

Останнім і найвагомим етапом педагогічного зростання майбутнього вчителя початкових класів є педагогічне новаторство, як «нове в творчій діяльності людей». Це поняття походить від лат. *novator*, що означає обновитель, людина, що вносить і здійснює нові, прогресивні принципи, ідеї, прийоми в тій чи іншій сфері діяльності.

Педагогічне новаторство включає в себе внесення і реалізацію нових, прогресивних ідей, принципів і прийомів у процес навчання і виховання та значно змінює і підвищує їх якість.

На певному етапі розвитку педагогічної науки, новаторством стало запровадження в школі методики проблемного навчання (О. В. Вількеєв, Т. В. Кудрявцев, І. Я. Лернер, В. Ф. Шаталов та ін.), завдяки чому значно скорочувалися терміни вивчення окремих предметів. Це значно змінило технологію навчання. Отже, новаторство для професійного зростання стало справжнім відкриттям, яке є життєвим подвигом вчителя. Адже коли майбутній вчитель сумлінно і творчо ставиться до своєї справи, вивчає передовий досвід,

нові психолого-педагогічні ідеї, знаходиться у безперервному пошуку, він не тільки досягатиме успіхів у навчанні і вихованні, але й самовдосконалюватиметься, просуваючись від одного ступеня до іншого в своєму професійному зростанні [5, с. 432-437].

Висновки. Професійне зростання майбутнього вчителя початкових класів є самостійною інтегративною діяльністю, що сформувалась під впливом соціально-педагогічних вимог до діяльності й особистості майбутнього педагога та цілеспрямованого процесу саморозвитку та самовдосконалення. Умовою і результатом професійного зростання є процес самоосвіти і самовиховання майбутнього вчителя початкових класів, що дозволяє усвідомлено, цілеспрямовано, систематично та самостійно вибудовувати і здійснювати стратегію професійного зростання в процесі навчання у ВНЗ та подальшій професійній діяльності. Процес професійного зростання передбачає наявність у майбутніх вчителів початкових класів мотиваційно-ціннісного ставлення до майбутньої професійної діяльності, спрямованості на розкриття індивідуальності у навчальній і подальшій професійній діяльності з метою успішного просування в ній.

Важливими для подальшого розгляду вважаємо проблеми, що пов'язані з використанням специфіки фахової підготовки майбутніх вчителів початкових класів та з урахуванням індивідуальних особливостей готовності студентів до професійного зростання у процесі педагогічної практики.

Література

1. Бондаренко Л. В. Я - мир: механизмы и этапы формирования личности. – К. : Вища шк., 1991. – 131 с.
2. Елканов С. Б. Профессиональное самовоспитание учителя: кн. для учителя. – М. : Просвещение, 1986. – 143 с.
3. Мешко Г. М. Вступ до педагогічної професії : навч. посіб. / Г.М. Мешко. – К. : Академвидав, 2010. – 200 с.
4. Рогозіна М. Ю. Самоосвіта як фактор особистісно-професійного становлення майбутнього вчителя / М. Ю. Рогозіна // Особистісні та ситуативні детермінанти поведінки і діяльності людини. – Донецьк, 2007. – С. 175-184.
5. Харламов И. Ф. Педагогика : учеб. пособ. / И. Ф. Харламов. – М. : Гардарики, 1999. – 520 с.